

А. Ю. Пятровіч
ПОШУКІ ТРАНСЦЭНДЭНТНАСЦІ
Ў ПОЗНЯЙ ПАЭЗІІ ЛУІЗЫ ГЛЮК

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
alpiatr@gmail.com;
наук. кір. – Н. У. Ламека, канд. філал. навук, дац.

У артыкуле разглядаецца рэлігійны і філасофскі аспект паэзіі Л. Глюк, змешчанай у зборніку «Вясковае жыццё» («A Village Life», 2009). Здзяйсняецца герменеўтычны аналіз асобных вершаў, праводзяцца паралелі з амерыканскім трансцэндэнталізмам і хрысціянскімі тэалагічнымі канцэпцыямі. Сцвярджаецца, што пераадольванне граніц асабістага «я» ў вершах Л. Глюк сінанімічнае з асяганнем дасканалай еднасці духа і цела, з поўным прыняццем схаваных у падсвядомасці пачуццяў. Ключом да такога метафізічнага адкрыцця становіцца як засяроджанасць на ўнутраным жыцці індывіда, так і натхнёнае сузіранне адвечнай таямніцы прыроды.

Ключавыя словы: паэзія ЗША; трансцэндэнтнасць; іманентнасць; амерыканскі трансцэндэнталізм; хрысціянскі містыцызм; ісіхазм.

Значэнне, у якім тэрмін «трансцэндэнтнасць» будзе выкарыстоўвацца ў дадзеным артыкуле, адпавядае яго дэфініцыі з амерыканскага энцыклапедычнага слоўніка Уэбстэра: гэта стан існавання па-за межамі звыклага ведання і зразумення, па-за матэрыяльным быццём [2]. Нямецкая класічная («ідэалістычная») філасофія, прадстаўленая, апрача іншага, працамі І. Канта (1724–1804) і Ф. Шлегеля (1772–1829), надавала шмат увагі гэтаму паняццю і пакінула моцны адбітак на творчасці тагачасных еўрапейскіх пісьменнікаў. У літаратуры рамантызму перажыванне трансцэндэнтнасці найчасцей асягалася тады, калі паэтычнае ўяўленне духоўна судакраналася з праявамі ўзнёслай боскасці ў прыродзе і дазваляла ім авалодаць сабой; тым самым яно здабывала абсалютную свабоду і моц, пераўзыходзячы абмежаванні прасторы, часу і матэрыі [6, р. 48, 98]. Пад уплывам нямецкага ідэалізму ў амерыканскай філасофскай традыцыі ўзнікла так званая трансцэндэнталістычная плынь. Яе заснавальнікам быў Р. У. Эмерсан (1803–1882), які настойваў на тым, што спазнанне рэчаіснасці магчымае толькі праз асабістую інтуіцыю, а не аб'ектывны досвед. Імкнучыся выразіць сябе ў літаратуры, трансцэндэнталісты звярталіся да прыроды ў пошуках узбагачэння ўласнага «я» і натхнення, чым непазбежна наследавалі брытанскім паэтам-рамантыкам [8, р. XXVIII–XXXII].

Падаецца цалкам натуральным, што ў творчасці амерыканскай паэткі Л. Глюк (нар. 1943) даследчыкі таксама заўважаюць паралелі з ідэямі прадстаўнікоў гэтай літаратурнай плыні. Абвостранае пачуццё эмпатыі, якое яе вершы выклікаюць у чытача, своеасаблівая прароцкая інтанацыя і гарманічнае зліццё міфічнага і сучаснага ў яе паэтычнай вобразнасці дазваляе крытыкам параўноўваць Л. Глюк з англійскім рамантыкам У. Уордсвартам (1770–1850) і амерыканскай наватаркай Э. Дыкінсан (1830–1886). Здольнасць да безупыннага ўдасканальвання вершаваных форм застаецца сталай характарыстыкай яе творчасці, гэтаксама як імкненне да стварэння моцнай эмацыйнай сувязі паміж лірычным героем і тэмай, чытачом і вершам [5, р. 1, 7, 21].

Перадапошняя на дадзены момант кніга Л. Глюк – «Вясковае жыццё» («A Village Life», 2009) – супрацьпастаўляе перадусім не сельскі і гарадскі побыт, да чаго беларускі чытач, як правіла, прызвычаены. Адным з галоўных яе матываў сталі складаныя дыялектычныя адносіны фізічнага і нематэрыяльнага, іманентнага і трансцэндэнтнага ў паўсядзённым жыцці. Ужо ў першым вершы зборніка пад назвай «Змярканне» («Twilight») выразна прасочваецца гэты матыв: *There should be more time like this, to sit and dream. / <...> Living – living takes you away from sitting. // <...> I open my fingers – / I let everything go. // Visual world, language, rustling of leaves in the night, smell of high grass, of woodsmoke* («Павінна быць больш часу на тое, каб сядзець і марыць. / <...> Жыццё – жыццё адцягвае ад сядзення. // <...> Я разнімаю пальцы – / я адпускаю ўсё. // Візуальны свет, мову, шолых лісця ў начы, пах высокай травы, дрэўнага дыму»)¹ [3, р. 559]. Актыўнае жыццё ў грамадстве, цяжкая фізічная праца падаюцца тут чымсьці, што перашкаджае сапраўднаму быццю чалавека, магчымаму толькі сам-насам з наваколлем, у трансцэндэнтным стане абсалютнай засяроджанасці. Падобнымі інтанацыямі адгукаецца верш «Малацьба» («Threshing»), дзе вясковыя мужчыны адчуваюць паўнату рэчаіснасці толькі падчас маўклівага адпачынку ў цені дрэў. Калі ў «Змярканні» адзін з персанажаў сцвярджае, што быць у такім стане значыць «марыць» ці «сніць» (*to dream*), то наратар «Малацьбы» запырэчвае яму, называючы «марай» ці «сном» (*the dream*) вымушана блізкае суіснаванне з іншымі людзьмі: *That time in the woods: that was reality. / This is the dream* («Той час у лесе – гэта была рэчаіснасць. / А вось гэта сон») [3, р. 624]. Нельга не заўважыць у падобных разважаннях уплыў амерыканскай трансцэндэнталісцкай філасофіі. Так, Р. У. Эмерсан пісаў у нарысе «Прырода» («Nature»,

¹ Тут і далей пераклад наш. – А. П.

1834) наступнае: *In the woods is perpetual youth. <...> In the woods, we return to reason and faith* («У лесе – вечная маладосць. <...> У лесе мы вяртаемся да розуму і веры») [7, р. 220]. Дзікія краявіды ўяўляліся мысляру сімвалам чыстага духоўнага быцця, даступнага кожнаму, хто захапляецца іх неўміручай прыгажосцю; любы чалавек, які задуменна назірае за небам і зямлёй, можа адчуць сябе часцінкай найвышэйшага боства. Падобным чынам паэтка бачыць у прыродзе шлях да выйсця па-за межы індывідуальнага «я», інакш кажучы, да пераадольвання цяжару іманентнасці. Гэта яшчэ раз падкрэсліваецца ў апошнім вершы зборніка, надрукаваным пад аднайменным загалоўкам «Вясковае жыццё» («A Village Life»). Разглядаючы навакольны пейзаж, лірычная гераіня параўноўвае сябе з суседкай, адданай каталічкай: *She believes in the Virgin the way I believe in the mountain, / though in one case the fog never lifts. / But each person stores his hope in a different place* («Яна верыць у Дзеву так, як я веру ў гару, / хаця ў адным выпадку туман ніколі не расейваецца. / Але ўсе людзі захоўваюць свае надзеі ў розных месцах» [3, р. 626]). Паэтка прызнае, што трансцэндэнтнасць можна шукаць рознымі спосабамі, але яе ўласны, накіраваны на спакойнае сузіранне вялікай загадкі прыроды, збліжэнне да таго, які вызнаваў Р. У. Эмерсан і яго аднадумцы.

У іншых вершах зборніка Л. Глюк аддаецца рэфлексіі над прыхаваным унутраным светам жывёл, каб знайсці ў ім адвечныя праўды быцця. Характэрна, што абраныя ёю істоты – гэта чэрві і кажаны, якія існуюць альбо пераважна, альбо выключна ў абсалютным змроку. Імпліцытны матыў цемры здаецца лагічным працягам матыву змяркання, знікання святла з твора, якім адкрываецца зборнік. Аднак у «Вясковым жыцці» цемра асацыюецца не з заняпадам ці духоўнай распачку, а з метафізічнымі таямніцамі боскасці, як у працах некаторых хрысціянскіх містыкаў, у тым ліку Псеўда-Дыянісія Арэапагіта (V–VI стст.) [4, р. 72]. Верш «Кажаны» («Bats») адкрыта прыпадабняе рукакрылых істот да шукальнікаў рэлігійных ісцін. Пазбаўленыя ўласцівасці зроку, яны здольныя бачыць не самі рэчы, а тое, што знаходзіцца па-за імі, гэта значыць, іх сапраўдную духоўную сутнасць. Чалавек, які смяецца з цемры і адмаўляе невядомае, апынаецца ў вязніцы ўласнага вока – уласнага «я», без патрэбы абмежаванага ім самім. Нельга не заўважыць, што назоўнік «вока» (*eye*) і займеннік «я» (*I*) у англійскай мове з’яўляюцца амафонамі: гэта акцэнтнае ідэю аўтаркі і ўзмацняе эфект мастацкага ўздзеяння на чытача. Апрача таго, у творы выразна праяўляе сябе даўняя цікаўнасць Л. Глюк да багаслоўя. Паэтка адкрыта выкарыстоўвае канцэпцыю лагічнай неспазнавальнасці Бога,

запачаткаваную ў працах згаданага вышэй Псеўда-Дыянісія Арэапагіта і развітую Тамашам Аквінскім (1225–1274). Больш за тое, у фінале яна апісвае старажытны спосаб містычнай малітвы, вядомы як ісіхазм: *To make a place for light / the mystic shuts his eyes – illumination / of the kind he seeks destroys / creatures who depend on things* («Каб вызваліць месца для святла, / містык заплюшчвае вочы – бляск, / каторага ён шукае, нішчыць / стварэнні, залежныя ад рэчаў») [3, р. 590]. Святло ў разуменні ісіхастаў было метафарай нястворанай энергіі Бога, з якой вернік можа судакрануцца праз маўклівае і нерухомае малітоўнае засяроджанне [1, с. 527–528]. Гэтаксама і ў «Кажанах» адкрыццё святла трансцэндэнтнасці асягальнае толькі ў тым, што іншым можа падавацца цемрай: у сканцэнтраванні на ўнутраным духоўным жыцці, ва ўхіленні ад банальных ісцін і даброт звыклага людскога існавання.

Падобныя ідэі гучаць у іншых вершах Л. Глюк, прысвечаных таямніцам жывёльнага свету. У першым з двух твораў пад загалоўкам «Земляны чарвяк» («Earthworm») лірычны герой разважае аб дваістасці чалавека, розум якога ненатуральна аддзелены ад пачуццяў. Такое спрадвечнае духоўнае калецтва, сцвярджае ён, горшае за пакуты чарвяка, рассечанага папалам. Абсалютнае прыняцце ўласных эмоцый, – перадусім боязі смерці, – якое ў вершы параўноўваецца са спускам у цёмныя падземныя хады, дазволіла б людзям здабыць пажаданае адзінства цела і духа, уласцівае самым простым жывёльным арганізмам. Другі аднайменны твор працягвае гэтыя высновы. Розум чалавека прыпадабняецца тут да паверхні зямлі, праўдзівая духоўная сутнасць – да яе глыбіняў. Лірычны герой апісвае выхад па-за межы самога сябе ў містычным вопыце абсалютнай еднасці з, парадаксальна, уласным цялесным існаваннем: *One emerges in a space / the mind cannot conceive, being wholly physical, not / metaphoric* («Апынаешся ў прасторы, / якую розум не можа спасцігнуць, становіцца цалкам фізічным, не / метафарычным») [3, р. 609]. Гэты верш пераклікаецца адначасова са «Змярканнем» і «Кажанамі», паколькі трансцэндэнтнае перажыванне апісваецца ў ім як тое, што пазбаўляе зроку і мовы, дорачы ўзамен пачуццё бясконцасці.

Можна сцвярджаць, што ў паэтычным зборніку «Вясковае жыццё» Л. Глюк творча асэнсоўвае ідэі амерыканскага трансцэндэнталізму і містычныя практыкі ісіхазму. Пераадольванне граніц асабістага «я» ў яе вершах сінанімічнае з асяганнем дасканалай еднасці духа і цела, з поўным прыняццем схаваных у падсвядомасці пачуццяў. Ключом да такога метафізічнага адкрыцця становіцца як адмова ад побытавай мітусні і засяроджанасць

на ўнутраным жыцці індывіда, так і натхнёнае сузіранне прыроды, поўнай адвечных таямніц.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Маккалох Д.* Хрысціянство. Три тысячи лет. Москва: Эксмо, 2018.
2. Definition of 'transcendent' by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/transcendent> (дата звароту: 04.04.2020).
3. *Glück L.* Poems 1962–2012. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013.
4. *Nelson M.* Bluets. Seattle: Wave Books, 2009.
5. On Louise Glück: change what you see / ed. D. F. Diehl. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005.
6. *Shaw P.* The sublime. Abingdon: Psychology Press, 2006.
7. The college anthology of American literature / ed. Z. Mazur. Kraków: Universitas, 2013.
8. Transcendentalism: a reader / ed. J. Myerson. Oxford: Oxford University Press, 2000.